

השפעה רוסית בישראל במהלך מלחמת "חרבות ברזל"

אופיר בראל, ורה מיכלין-שפיר, מילאן צ'רני¹

מאז פרצה מלחמת חרבות ברזל, מבצעים גורמים רוסיים פעולות השפעה עוינות נגד דעת הקהל הישראלית, המיועדות לערער את אמון הציבור במהלכי הצבא ולפגוע בברית האסטרטגית שבין ישראל לארצות הברית. פעולות אלו הינן חלק מלוחמת מידע ארוכת טווח שמנהלת רוסיה ברחבי העולם, המיועדת לחזק את מעמדה בזירה הבין-לאומית על חשבון ארצות הברית ובעלות בריתה. הפעילות בישראל נעשתה במספר זירות בתקשורת הממוסדת וברשתות החברתיות ולא חוללה שינוי מהותי בשיח הישראלי הגם שהצליחה לחדור לפרקטים לשיח התקשורתי בישראל. סוגית ההשפעה בפועל של מאמצי ההשפעה הרוסיים נבחנת במאמר בסיוע מודלים מקובלים בעולם. אולם, היא משקפת עליית מדרגה בעוינות הרוסית כלפי ישראל והרחבתה עלולה לערער את יציבות החברה הישראלית בזמן מלחמה. בהתאם, מומלץ לישראל לקדם מהלכים תפיסתיים וארגוניים חדשים להתמודדות עם איום ההשפעה הזרה. כיוון מענה נוסף הוא בהגברת המודעות של הציבור בישראל לתופעה.

מבוא

מאז פרצה מלחמת חרבות ברזל ניכרת עלייה במעורבותם של גורמים רוסיים - או גורמים המזדהים עם מסרי הממשל הרוסי - בהשפעה על השיח הציבורי ברשתות החברתיות בישראל. הפעילות הזו אומנם מקדמת מסרים מגוונים הנוגעים למלחמה ומתבצעת בפלטפורמות שונות, אך בבסיסה עומד עיקרון מרכזי אחד: מלחמת המידע הרוסית נגד ישראל נעשית כחלק מהמערכה התודעתית הרחבה יותר שרוסיה מנהלת נגד המערב, שמטרתה להחליש את הסולידריות בין מדינות המערב ולחזק את מעמדה של רוסיה כגורם בעל חשיבות פוליטית וצבאית בעיצוב הסדר העולמי.

במאמר זה אנו מציגים תחילה את עקרונות מלחמת המידע הרוסית כפי שבאו לידי ביטוי בעשור האחרון ובתוך עיון במופעים בישראל. לאחר מכן נציג בהרחבה את שלושת המאמצים לקידום מסרים פרו-רוסיים במהלך המלחמה בישראל - קמפיין ה"דופלגנר", כתבות ממומנות בתקשורת הישראלית וקבוצת הטלגרם "אוקרונאצים" - ואת מידת השפעתם על השיח הציבורי בישראל בימי המלחמה.²

לצורך זה התמקדנו בפרסומים שהופיעו בשפה העברית מיום פרוץ המלחמה בגופי חדשות מרכזיים בישראל, ברשתות חברתיות ובאתרי פורומים. לבסוף ננתח את השלכותיה של הפעילות הרוסית, תוך מבט על תרחישי פעולה אפשריים נוספים מצידה. **לדעתנו, הפעילות הרוסית המתוארת היא עליית מדרגה בפעילות העוינת נגד ישראל.** אנו מציגים בהמשך גם המלצות מדיניות למתן מענה למגמה.

רקע: לוחמת המידע הרוסית מאז סיפוח חצי האי קרים

בשנים שלאחר סיפוח חצי האי קרים על ידי רוסיה (בשנת 2014) וביתר שאת מאז המעורבות הרוסית בבחירות לנשיאות ארה"ב בשנת 2016, הדיון המחקרי על המאמצים הרוסיים להוציא לפועל מבצעי מידע והשפעה, מושך תשומת לב רבה במערב. בעוד חוקרים מערביים משתמשים במגוון מושגים לתאר את הפעילויות ההשפעה הרוסיות (כגון מלחמה היברידית, דוקטרינת גראסימוב ואחרים), המושג השגור ביותר ברוסיה לתאר פעולות אלו הוא "לוחמת מידע", שמתוארת על ידי אחד מהוגי הרעיון כ"סוג של עימות בין צדדים, שמתרחש בדרכים פוליטיות, כלכליות, דיפלומטיות (כמו גם) בשיטות צבאיות ואחרות [המבוססות על] שונות ואמצעים המשפיעים על סביבת המידע של הצד הנגדי... כדי להשיג מטרות מוגדרות".³

השימוש בפעולות מלחמת מידע מצד רוסיה נגד המערב נעשה באופן תמידי, מתוך תפיסה המכירה בקיומו של מצב מלחמה בין

1 אופיר בראל הוא חוקר בסדנת יובל נאמן; מילאן צ'רני הוא עיתונאי חוקר ב"שומרים" - המרכז לתקשורת ודמוקרטיה; ד"ר ורה מיכלין-שפיר היא המנהלת האקדמית במכון Symposium לתקשורת אסטרטגית. לפני כן הייתה חוקרת ומרצה בקינגס קולג' לונדון. מחברי המאמר מבקשים להודות לד"ר מיכל פרח על סיועה בכתובת המאמר.

2 הנתונים עבור מאמר זה נאספו ושוותפו עם INSS על ידי ANTIBOT4NAVALNY, קולקטיב של חוקרים רוסיים אנונימיים שעוקבים ברציפות אחר פעולת הדיסאינפורמציה הרוסית. <https://x.com/ANTIBOT4NAVALNY>

3 OFER FRIDMAN, "INFORMATION WAR' AS THE RUSSIAN CONCEPTUALISATION OF STRATEGIC COMMUNICATIONS" THE RUSI JOURNAL 165:1, 46, DOI: 10.1080/03071847.2020.1740494

הצדדים - גם בהיעדר התנגשות צבאית ישירה ביניהם.⁴ מלחמה זו מנוהלת כדי להשיג את היעדים האסטרטגיים של החלשת המערב ופילוגו לצד ביצור מעמדה הבינלאומי של רוסיה כמעצמה שמכתיבה את כללי המשחק בזירה הבינלאומית.⁵ לשם השגת מטרה אסטרטגית זו ובתוך הבנת הנחיתות הרוסית הצבאית מול מדינות המערב,⁶ רוסיה שואפת להחליש את המוסדות הדמוקרטיים והכלכליים של המערב בזירה הפנימית ולהטיל דופי בלגיטימציה של המערב בזירה הבינלאומית.⁷ תרשים 1 מציג פירוט על אודות מגוון האמצעים המשמשים את רוסיה לביצוע מלחמת המידע.

תרשים 1: מיפוי האמצעים המשמשים את רוסיה לביצוע מלחמת המידע⁸

מאחר שפעולות ההשפעה הרוסיות הן, בהגדרתן, רב־ממדיות, השחקנים שאליהם מכוונים האמצעים אינם תמיד יכולים להכיר את תפיסת מלחמת המידע, להבין את היותם מטרה לפעולות השפעה רוסיות ולהעריך את רמת הסיכון שנובעת מפעולות אלו. לדוגמה, בעבר נהוג היה לחשוב שהממשל הרוסי ימנע מביצוע פעולות השפעה זדוניות נגד גרמניה מכיוון שזו נתפסה כאחת המדינות הידידותיות ביותר לרוסיה במערב אירופה ומכיוון שלרוסיה היו אינטרסים כלכליים משמעותיים במדינה.⁹ עם זאת, עוד לפני הפלישה המסיבית של רוסיה לאוקראינה ב־2022, תיארו חוקרים כיצד פעלה רוסיה לפגוע בממסד הגרמני הרשמי בתוך כדי החלשת המוסדות הדמוקרטיים במדינה. כחלק מניסיונותיה להשפיע, רתמה רוסיה גורמים פוליטיים מקומיים בעלי אהדה לרוסיה, כגון מפלגת אלטרנטיבה לגרמניה (AfD) וחלקים מהמפלגה הסוציאל־דמוקרטית (SPD).¹⁰

מאפיין שני של מלחמת המידע הרוסית הוא השימוש בכמה ערוצים בו זמנית להעברת המסרים: כלכלה, פעולות ההשפעה הרוסיות מגוונות וככל הנראה אינן נשלטות על ידי גוף ריכוזי אחד. מהבחינה הזו נוצרת לעיתים התפיסה ששיטת הפעולה הרוסית היא כאוטית, אך למעשה זוהי שיטת פעולה שמייצרת מגוון תכנים שיכולים לפנות לקהלים מגוונים במגוון פלטפורמות. כפי שמצאו חוקרים אמריקאים מטעם מחלקת המדינה האמריקאית, כשמדובר במאמצי השפעה רוסיים, אין פלטפורמת תקשורת אחת שבה מופצת תעמולה ודיסאינפורמציה והמאמץ נעשה בפלטפורמות שונות ומרובות שלעיתים מפיצות תוכן דומה ולעיתים מתאימות תכנים שונים לקהלי יעד שונים.¹¹ בישראל זוהתה הפצה של מסרים זהים בכמה פלטפורמות, המתוארת בהמשך הפרק.

4 JANUSZ BUGAJSKI, FOR RUSSIA, WAR WITH THE US NEVER ENDED — AND LIKELY NEVER WILL, *THE HILL*, APRIL 3, 2019. [HTTPS://THEHILL.COM/OPINION/NATIONAL-SECURITY/437138-FOR-RUSSIA-WAR-WITH-THE-US-NEVER-ENDED-AND-LIKELY-NEVER-WILL](https://thehill.com/opinion/national-security/437138-for-russia-war-with-the-us-never-ended-and-likely-never-will)

5 BRIAN KLASS, "STOP CALLING IT 'MEDDLING'. IT'S ACTUALLY INFORMATION WARFARE", *THE WASHINGTON POST*, JULY 17, 2018. [HTTPS://WWW.WASHINGTONPOST.COM/NEWS/DEMOCRACY-POST/WP/2018/07/17/STOP-CALLING-IT-MEDDLING-ITS-ACTUALLY-INFORMATION-WARFARE/](https://www.washingtonpost.com/news/democracy-post/wp/2018/07/17/stop-calling-it-meddling-its-actually-information-warfare/). DEFENSE INTELLIGENCE AGENCY, *RUSSIA MILITARY POWER- BUILDING A MILITARY TO SUPPORT GREAT POWER ASPIRATIONS* (WASHINGTON, 2017), 39

6 BOB SEELY, A DEFINITION OF CONTEMPORARY RUSSIAN CONFLICT: HOW DOES THE KREMLIN WAGE WAR?, *HENRY JACKSON SOCIETY*, JUNE 2018. [HTTPS://HENRYJACKSONSOCIETY.ORG/WP-CONTENT/UPLOADS/2018/06/A-DEFINITION-OF-CONTEMPORARY-RUSSIAN-CONFLICT-NEW-BRANDING.PDF](https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2018/06/A-DEFINITION-OF-CONTEMPORARY-RUSSIAN-CONFLICT-NEW-BRANDING.PDF) P.2

7 ELIZABETH BODINE-BARON, TODD C. HELMUS, ANDREW RADIN, ELINA TREYGER, COUNTERING RUSSIAN SOCIAL MEDIA INFLUENCE, *RAND* (NOVEMBER 2018) P.2 [HTTPS://WWW.RAND.ORG/PUBS/RESEARCH_REPORTS/RR2740.HTML](https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2740.html)

8 SEELY, A DEFINITION OF CONTEMPORARY RUSSIAN CONFLICT: HOW DOES THE KREMLIN WAGE WAR?, P.7

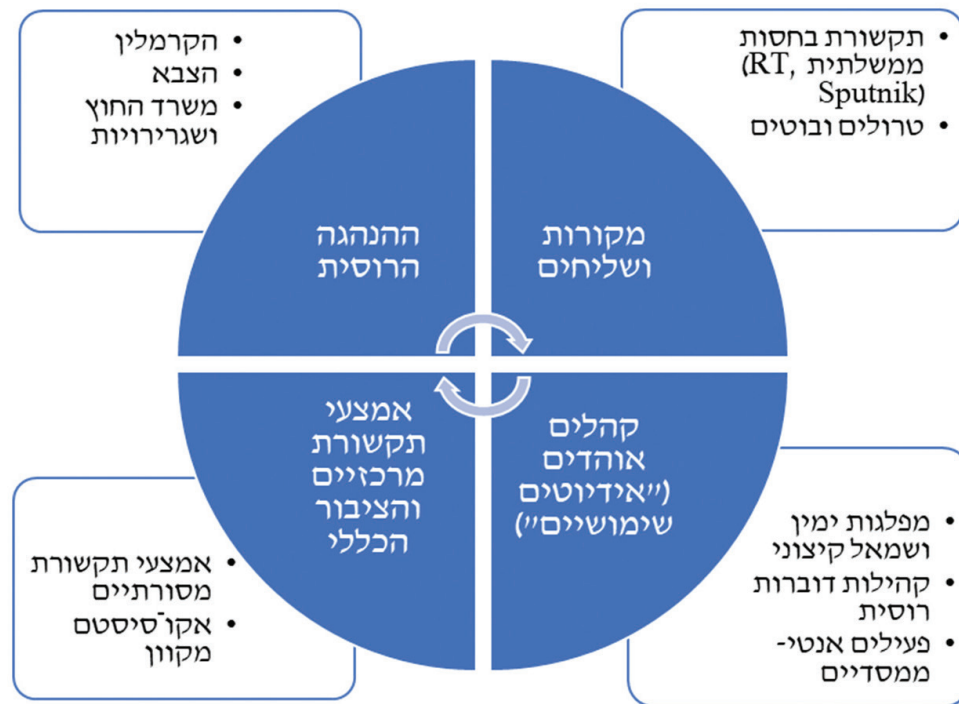
9 STEFAN MEISTER, "THE 'LISA CASE': GERMANY AS A TARGET OF RUSSIAN DISINFORMATION", *NATO REVIEW* (JUNE 25, 2016). [HTTPS://WWW.NATO.INT/DOCU/REVIEW/ARTICLES/2016/07/25/THE-LISA-CASE-GERMANY-AS-A-TARGET-OF-RUSSIAN-DISINFORMATION/INDEX.HTML](https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/07/25/the-lisa-case-germany-as-a-target-of-russian-disinformation/index.html)

10 JEFFREY MANKOFF, RUSSIAN INFLUENCE OPERATIONS IN GERMANY AND THEIR EFFECT, *CENTER FOR STRATEGIC AND INTERNATIONAL STUDIES*, FEBRUARY 3, 2020. [HTTPS://WWW.CSIS.ORG/ANALYSIS/RUSSIAN-INFLUENCE-OPERATIONS-GERMANY-AND-THEIR-EFFECT](https://www.csis.org/analysis/ruddian-influence-operations-germany-and-their-effect)

11 U.S. DEPARTMENT OF STATE, *GEC SPECIAL REPORT: AUGUST 2020 PILLARS OF RUSSIA'S DISINFORMATION AND PROPAGANDA ECOSYSTEM*, AUGUST 2020, [HTTPS://WWW.STATE.GOV/WP-CONTENT/UPLOADS/2020/08/PILLARS-OF-RUSSIA%E2%80%99S-DISINFORMATION-AND-PROPAGANDA-ECOSYSTEM_08-04-20.PDF](https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Pillars-of-Russia%E2%80%99s-Disinformation-and-Propaganda-Ecosystem_08-04-20.pdf)

מאפיין שלישי הוא השימוש בקהלי היעד עצמם לשם הפצת המסרים: כפי שמצאו חוקרי מכון המחקר האמריקני RAND ב־2018, הפעילות הרוסית נועדה לחדור למעגל החדשותי האמריקאי וכשהיעד הושג הרשתות האמריקאיות הפיצו את המידע עבור הרוסים באופן אורגני.¹² תרשים 2 מציג את אופני הפצת התעמולה הרוסית לקהלים שונים ברחבי העולם, על סמך ההתערבות הרוסית בבחירות לנשיאות ארה"ב בשנת 2016 ועל סמך מבצעי השפעה רוסיים במקומות נוספים בעולם.

תרשים 2: אופני הפצת מסרים פרו־רוסיים במבצעי השפעה בין־לאומיים.¹³

במארג התקשורת הזו תופסת בשנים האחרונות אפליקציית טלגרם מקום מרכזי: הסיבה העיקרית לכך היא שבהשוואה לרשתות חברתיות אחרות, מדיניות התמודדותה של טלגרם עם הפצת תכנים לא חוקיים ושימוש בחשבונות מזויפים נחשבת למקילה, מה שהוביל כמה רשויות באירופה להטיל עליה קנסות.¹⁴ נוסף על כך חוק השירותים הדיגיטליים (DSA) של האיחוד האירופי מקנה לו סמכויות לחייב רשתות חברתיות בעלות 45 מיליון משתמשים אירופים לפחות, לפעול בדרכים שונות נגד הפצת מידע כוזב. לטענת טלגרם, בפברואר 2024 ישנם 41 מיליון משתמשים חודשיים קבועים באירופה - מה שפוטר אותה כעת מעמידה בהוראות חוק ה־DSA.¹⁵ אך גורמים רשמיים באירופה מטילים ספק במספר זה ובמאי 2024 החלו בהליכי בדיקה מול החברה כדי לבצע הערכה עדכנית של מספר המשתמשים.¹⁶

פעילות השפעה רוסית בקרב הציבור הישראלי במלחמת חרבות ברזל

הממצאים המתוארים במאמר זה מראים כי החל מפרוץ מלחמת חרבות ברזל, גורמים המזוהים עם הממשל הרוסי או כאלו המבטאים השקפות אוהדות כלפי מדיניותו, מוציאים לפועל סדרת מבצעי השפעה כלפי אזרחי ישראל בפלטפורמות שונות, כדי

BODINE-BARON ET AL., COUNTERING RUSSIAN SOCIAL MEDIA INFLUENCE, P.7-11 12

IBID, P.7 13

NATÁLIA TKÁČOVÁ, DISINFORMATION ON TELEGRAM IN THE CZECH REPUBLIC: ORGANIZATIONAL AND FINANCIAL BACKGROUND, PRAGUE SECURITY STUDIES INSTITUTE (JANUARY 23, 2024) P.4 [HTTPS://WWW.PSSI.CZ/DOWNLOAD/DOCS/10984_DISINFORMATION-ON-TELEGRAM-IN-THE-CZECH-REPUBLIC-ORGANIZATIONAL-AND-FINANCIAL-BACKGROUND.PDF](https://www.pssi.cz/download/docs/10984_disinformation-on-telegram-in-the-czech-republic-organizational-and-financial-background.pdf) 14

[HTTPS://WWW.THEMARKER.COM/](https://www.themarker.com/), 2024, דה מרקר 28 במאי, אלברטו נרדלי, דניאל הורנק וג'ף סטון, טלגרם קורעת את אירופה לגזרים - ולאיוחוד אין יותר מדי מה לעשות, 28 במאי 2024, [HTTPS://WWW.THEMARKER.COM/](https://www.themarker.com/) 15

MATTHEW CONNATSER, EU PROBES TELEGRAM, BECAUSE SIZE MATTERS FOR REGULATORS, THE REGISTER (MAY 28, 2024) [HTTPS://WWW.THEREGISTER.COM/2024/05/28/EU_PROBES_TELEGRAM](https://www.theregister.com/2024/05/28/eu_probes_telegram) 16

לקדם השקפות על אודות המלחמה העולות בקנה אחד עם תפיסותיו האידיאולוגיות של הממשל הרוסי. דוגמה להשקפה כזו היא הטענה כי מדיניות ארה"ב במלחמה למעשה פוגעת בביטחונה של ישראל. עם זאת, פעילות מהסוג הזה כבר זוהתה בשנים שלפני המלחמה וגם אם המסרים שבוטאו במהלכה השתנו, המטרה העומדת בבסיסה נותרה בעינה.

כבר שנים אחדות רוסיה רואה בישראל חלק בלתי נפרד ממחנה מדינות המערב שנגדו היא פועלת: כפי שמראים מחקרים שנעשו בעבר, הפיכתה של ישראל למדינת יעד למלחמת מידע רוסית התרחשה לכל הפחות בשנת 2019, עם מעצרה של נעמה יששכר במוסקבה וקמפיין ההשפעה שניהל הקרמלין בעקבותיו.¹⁷

ההידרדרות ביחסי ישראל עם רוסיה בעקבות המלחמה באוקראינה הוחרפה במהלך מלחמת חרבות ברזל והביאה את יחסי המדינות לשפל חסר תקדים. מצב זה נותן את אותותיו גם במרחב המידע, כאשר ישראל הפכה במהלך המלחמה באוקראינה למדינת יעד למגוון פעולות השפעה זדוניות שמנהלים גורמים רוסיים. הדוגמה הבולטת ביותר היא הכללת ישראל בקמפיין השפעה בין-לאומי, המכונה דופלגנגר (Doppelgänger) ושמבצע באופן מתמשך נגד מדינות שרוסיה רואה בהן מדינות אויב, כגון אוקראינה, ומדינות יריבות כמו צרפת וגרמניה. בגרסתו העברית כלל הקמפיין כתבות שפורסמו כביכול באתרים "וואלה!", "מאקו" ו"ליברל", שטענו למשל כי צרכיה הפוליטיים-אסטרטגיים של ישראל אמורים להביא אותה שלא להתערב לטובתה של אוקראינה במלחמה.¹⁸

פרוץ מלחמת חרבות ברזל הביא להסלמה נוספת בלוחמת המידע הרוסית נגד ישראל, מאחר שאל המסרים האנטי-אוקראיניים נוספו מסרים נוספים שעניינם החלשת אמון אזרחי ישראל בגורמי הצבא והממשל בזמן מלחמה ותקיפת טריז בקשר האסטרטגי עם ארה"ב. כפי שצוין בראשית הדברים, מחקר זה מתמקד בפעולות השפעה רוסיות שבוצעו בעברית, בעיקר ברשתות החברתיות, החל מפרוץ המלחמה.

קרוב לוודאי שמחקר זה איננו מכסה את כלל פעילות ההשפעה הרוסית שנעשתה, בשל קשיים טכניים באיסוף הנתונים מהרשתות החברתיות עצמן ובאיתור בזמן אמת של פעילות ההשפעה הרוסית (קשיים המוצגים ביתר פירוט בהמשך הפרק). כמו כן, ייתכן שהמאמר איננו מציג פעולות השפעה נוספות שנעשו בישראל, בשל ההחלטה להתמקד רק בפעולות שכללו פרסומים בעברית. עם זאת, הממצאים שנאספו במסגרת המחקר מצביעים באופן מובהק על העניין ההולך וגובר של גורמי הממשל והמודיעין הרוסיים בנעשה בישראל.

1. דופלגנגר

החל מפברואר 2022, מתחילת מלחמת רוסיה נגד אוקראינה, מנהלים גופים המזוהים עם ממשלת רוסיה מבצע השפעה מתמשך בזירה הבין-לאומית, המיועד להשיג שתי מטרות: (1) פגיעה בתמיכת מדינות המערב באוקראינה, על ידי הפצת מידע כוזב על אודות מעשי שחיתות לכאורה ואופייה הנאצי של המדינה; (2) יצירת מחלוקות בדעת הקהל במדינות התומכות באוקראינה, בתוך קידום הטענה כי תמיכתן מסיבה להן נזקים כלכליים וחברתיים.

בפרקי זמן מסוימים כלל המבצע את הקמתם של עשרות אתרים המתחזים לאתרי חדשות מוכרים ברחבי העולם שכוללים ידיעות כוזבות על אודות אוקראינה והמלחמה. בשל כך, הארגון DisinfoLab EU, העוקב אחר התפשטות מידע כוזב ברחבי אירופה, מכנה את המבצע דופלגנגר (Doppelgänger) - מגרמנית - כינוי לשני אנשים בעלי דמיון בחזותם החיצונית, שאינם קרובי משפחה), אך הוא מוכר גם בשם RRN (ראשי תיבות של News Reliable Recent - אחד האתרים שבהם נעשה שימוש במסגרת המבצע). הכתבות הכוזבות קודמו ברחבי האינטרנט על ידי חשבונות מזויפים ברשתות החברתיות וכן באמצעות מודעות ממומנות, שפורסמו על ידי עמודים לא אותנטיים בפייסבוק. המדינות ששימשו היעדים העיקריים לקמפיין הדופלגנגר היו צרפת, בריטניה, איטליה וגרמניה.¹⁹

17 ורה מיכלין שפיר ודניאל ראקוב, "התפללו למען נעמה" - קמפיין לוחמת המידע של רוסיה נגד ישראל", המכון למחקרי ביטחון לאומי והמכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין, 22 במאי 2024, <https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2024/05/%D7%A4%D7%A8%D7%A1%D7%95%D7%9D-%D7%9E%D7%99%D7%95%D7%97%D7%93-220524-1.pdf>.

18 עומר בן יעקב, פייק אמנון אברמוביץ': צרפת חשפה מי זיוף כתבות במאקו, הארץ, 13 ביוני 2023. <https://www.haaretz.co.il/news/security/2023-06-13/ty-ARTICLE/.PREMIUM/00000188-A9A3-D466-AF9B-EBEBC0DF0000>.

19 BEN NIMMO, MIKE TORREY, TAKING DOWN COORDINATED INAUTHENTIC BEHAVIOR FROM RUSSIA AND CHINA, META, SEPTEMBER 2022, P.13 https://about.fb.com/wp-content/uploads/2022/09/CIB-REPORT_-CHINA-RUSSIA_SEPT-2022-1-1.pdf; DOPPELGÄNGER OPERATION, EU DISINFO LAB (LAST UPDATED: FEBRUARY 2, 2024), <https://www.disinfo.eu/doppelganger-operation/>; DAMIEN LELOUP, FLORIAN REYNAUD, 'DOPPELGÄNGER': THE RUSSIAN DISINFORMATION CAMPAIGN DENOUNCED BY FRANCE, LE MONDE, JUNE 13, 2023. https://www.lemonde.fr/en/pixels/article/2023/06/13/doppelganger-the-russian-disinformation-campaign-denounced-by-france_6031227_13.html.

מקורות שונים ייחסו את הפעלת הקמפיין לגורמים המקורבים למשטר ולצבא הרוסיים: ביולי 2023 הטילה המועצה האירופית סנקציות על חברות ה-IT הרוסיות Technologies National Structural Agency design Social, המקורבות למשטר הרוסי, מאחר שהקימו את האתרים הכוזבים.²⁰ כמו כן, בפברואר 2024 פרסמה חברת אבטחת הסייבר הישראלית ClearSky דו"ח שלפיו שורות קוד שנמצאו באתרים המתחזים זהות לשורות שנעשה בהן שימוש בתקיפות סייבר שביצעה קבוצת ההאקרים APT28: קבוצת האקרים המזוהה עם המודיעין הצבאי הרוסי (GRU) ושהייתה מעורבת, בין השאר, בפריצה לשרתי הדוא"ל של המפלגה הדמוקרטית במהלך הבחירות לנשיאות ארה"ב בשנת 2016.²¹

עם פרוץ המלחמה הרחיבו מפעילי הדופלגנגר את פעילותם בשפה העברית והכוונו את מבצע ההשפעה לקידום נרטיבים כוזבים על אודות המלחמה. כמו במקרים קודמים, גם בפעילות זו תחת מבצע הדופלגנגר נעשה שימוש בחשבונות לא אותנטיים ב-X ובפייסבוק, שפרסמו בו בזמן קישורים לכתבות כוזבות מאתרי חדשות, שהתחזו לוואלה ולליברל.

הכתבות שפורסמו בעברית התמקדו בעיקר בנרטיבים האלה:

- מעורבותה של ארה"ב במלחמה לטובת ישראל מסיבה הפסדים לישראל ומסכנת אותה, שכן הגורמים המשפיעים על מדיניות ארה"ב כלפי ישראל הם גורמי שמאל;
- פרסום מקרי אנטישמיות ואנטי-ישראליות ברחבי העולם, כגון יחסה של דרום אפריקה לישראל וסמינר אקדמי שנערך במשרד החוץ של בריטניה, ובו בוטאה ההשקפה כי החמאס איננו ארגון טרור;²²
- העברת אמצעי לחימה מאוקראינה לחמאס שבהם השתמש לביצוע טבח 7 באוקטובר (נרטיב שעוד יורחב הדיון עליו בהמשך);
- הנזקים הכבדים לכלכלת ישראל עקב המלחמה;²³
- הנזק שהסבו מחבלי החמאס לפעילותו המבצעית של צה"ל (תמונה 3);
- בעימות בין ישראל לאיראן, בעוד ארה"ב היא האחראית לעימות בין המדינות, רוסיה יכולה לחזק את ביטחון ישראל ולשמש משענת אסטרטגית עבורה.²⁴

עם זאת, יש לציין כי לפחות במקרה אחד קידמה פעילות הדופלגנגר תכנים שמקורם לא באתרים מתחזים: בסוף מרץ 2024, לאחר הפיגוע בקרוקוס סיטי הול במוסקבה שבו נרצחו לפחות 144 איש, פרסמה קבוצת חשבונות לא אותנטיים ב-X פרסומים רבים שנועדו לעורר אמפתיה ישראלית לרוסיה על רקע הפיגוע (תמונות 4 ו-5). חלק מהפרסומים כללו קישור לכתבה על אודות הפיגוע שפורסמה באתר בשם "אומנם" - אתר שזהות מפעיליו אינה ידועה, אך הוא מפרסם חדשות מישראל ומהעולם מנקודת מבט פרו-רוסית ואנטי-מערבית. הכתבה הספציפית שקודמה על ידי החשבונות ניסתה לעורר את אהדת הציבור הישראלי לרוסיה בעקבות הפיגוע, על ידי הצגתו כדומה לטבח 7 באוקטובר: בשני המקרים, הכתבה טוענת, מידע מודיעיני מקדים שהגיע לגופים מסוימים לא הועבר למקומות הנדרשים ובכך לא נמנע הפיגוע.²⁵ יש לציין כי האתר פרסם עוד כתבות העוסקות במלחמה, אולם לא ברור האם הן קודמו ברחבי הרשת.²⁶

20 INFORMATION MANIPULATION IN RUSSIA'S WAR OF AGGRESSION AGAINST UKRAINE: EU LISTS SEVEN INDIVIDUALS AND FIVE ENTITIES, COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (JULY 28, 2023), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/07/28/information-manipulation-in-russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-lists-seven-individuals-and-five-entities/>; SOCIAL DESIGN AGENCY, OPEN SANCTIONS (N.D.), <https://www.opensanctions.org/entities/NK-D3FQdNM59TVJzyW2UsBJKE/>; STRUCTURA NATIONAL TECHNOLOGIES, OPEN SANCTIONS (N.D.), <https://www.opensanctions.org/entities/NK-CEV5SV2ZEKZ4RkNUSJ9PX>.

21 CLEARSLY CYBERSECURITY, DOPPELGÄNGER NG: CYBERWARFARE CAMPAIGN FEBRUARY 22, 2024, <https://www.clearskysec.com/wp-content/uploads/2024/02/DOPPELGÄNGER-NG-CLEARSKY.PDF>; ANDY GREENBERG, RUSSIA'S FANCY BEAR HACKERS ARE HITTING US CAMPAIGN TARGETS AGAIN, WIRED (SEPTEMBER 10, 2020), <https://www.wired.com/story/russias-fancy-bear-hackers-are-hitting-us-campaign-targets-again>.

22 חברי פרלמנט מזרם אפריקה מצאו חיה לא ידועה בישראל, וואלה! (אתר דופלגנגר), 24 בנובמבר 2023, <https://news.walla.re/item/2586233>; HTML; הבריטים משנים את הגישה: חמאס אינו מחבלים וישראלים הם 'הכובשים הלבנים', וואלה! (אתר דופלגנגר), 11 במרץ 2024, <https://archive.is/gBGXS#selection-2251.0-2254.0>.

23 כלכלה בזמן המלחמה: כמה הפסידה ישראל, וואלה! (אתר דופלגנגר), 2 בינואר 2024, <https://news.walla.re/item/9106404.html>.

24 פרסום מחשבון ה-X של הארגון "פייק ריפורטר", 16 באפריל 2024 <https://twitter.com/fakeReporter/status/1780240241661518146>.

25 הפיגוע במוסקבה, אומנם 23 במרץ 2024, <https://omnam.life/b-wlm/hpygw-bmwsqbh>.

26 נסיגה ישראלית, אומנם 8 באפריל 2024, <https://omnam.life/bysr-l/nsygh-ysr-lyt>.

תמונות 1 ו-2: מודעה ממומנת בפייסבוק המפנה לכתבה כוזבת באתר המתחזה לוואלה המאשימה את מדיניות ארה"ב בהסבת הפסדים ישראל במלחמה

תמונה 3: מודעת פייסבוק מקמפיין דופלגנר הכוללת את נרטיב נסיגת צה"ל

פעילות זו היא חלק מפעילות השפעה פר-רוסית רחבה יותר שבוצעה בימים שלאחר הפיגוע שבמסגרתה פרסמו אלפי חשבונות לא אותנטיים ב-X טענות אנטי-אוקראיניות ואנטי-מערביות אודות האירוע, למשל שארה"ב לא מנעה את הפיגוע אף שהגיע אליה מידע מוקדם עליו. חלק מטענות החשבונות קשרו בעקיפין בין הפיגוע למלחמה בעזה: אחד החשבונות, למשל, טען כי אוקראינה ובריטניה שיתפו פעולה בביצוע הפיגוע בניסיון להסיט את דעת הקהל "מאובדן תעלת סואץ" בשל תקיפות החות'ים.²⁷

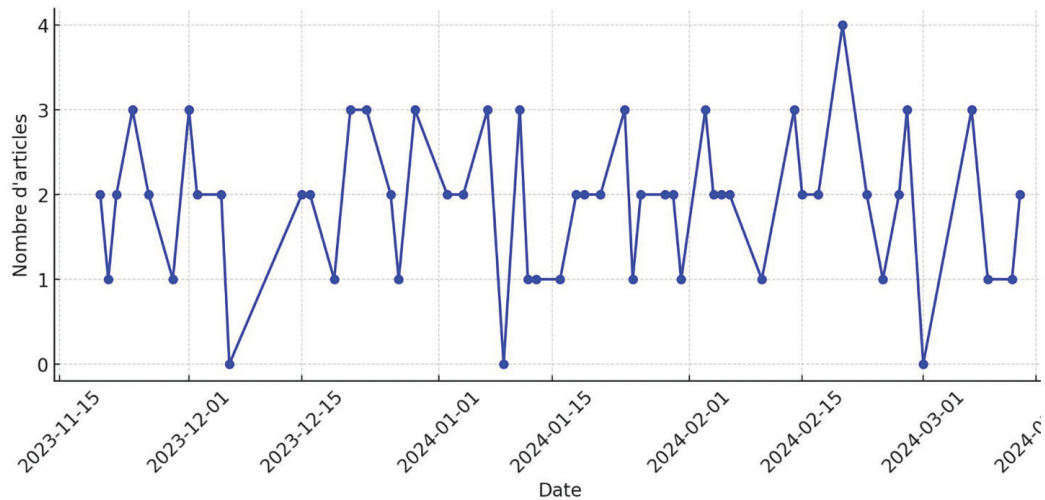
מניתוח היקפי הפעילות של קמפיין הדופלגנר עולה כי בחודשים נובמבר 2023-מרץ 2024 שמרו הגורמים שמאחורי הקמפיין על קצב פעילות יציב (תרשים 3), ובמהלך התקופה כולה פרסמו כ-80 מאמרים. לעיתים תועדו זמנים שבהם נרשמה הפצה מוגברת של כתבות: בלילה שבין 20 ו-21 בנובמבר 2023, למעלה מ-2,000 חשבונות X לא אותנטיים פרסמו כ-3,000 פרסומים עם קישורים לכתבות חדשות מזויפות בעברית (תרשים 4).

תמונות 4 ו-5: חשבונות X לא אותנטיים מקדמים פרסומים המיועדים לעורר אמפתיה בקרב הציבור הישראלי לרוסיה, לאחר הפיגוע במוסקבה.

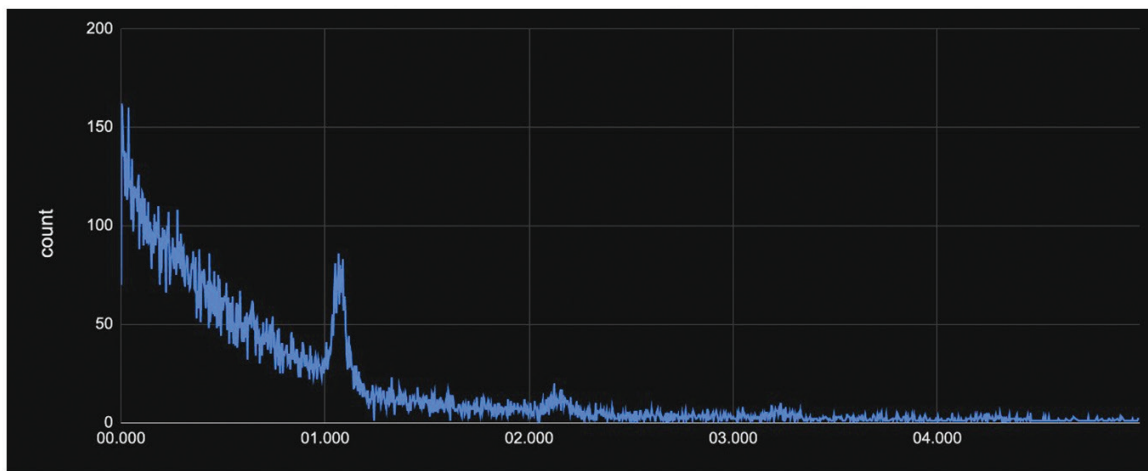

27 עומר בן יעקב, רגש של מרמור: בעברית עילגת להחריד, מבצע השפעה רוסית עשה השבוע עלייה לרשת בישראל, הארץ 27 במרץ 2024, <https://www.haaretz.co.il/>.
27 <https://www.haaretz.co.il/news/security/2024-03-27/ty-article/0000018e-7ab6-de80-a78f-7bf7e5e10000>

תרשים 3: היקף הכתבות בעברית שהופצו במסגרת קמפיין הדופלגנר בימים 15.3.2024-15.11.2023

תרשים 4: היקף פרסומי קמפיין הדופלגנר ב-X בלילה שבין 20 ל-21 בנובמבר 2023

היקפי הפעילות המוצגים בשני הגרפים עולים בקנה אחד עם הממצאים שייחסו את קמפיין הדופלגנר בכללותו לחברות טכנולוגיה המקורבות למשטר הרוסי, שכן היכולת להתמיד בהפצת תכנים בשפה זרה לאורך זמן, בתוך התאמה להתפתחויות השונות במלחמה ובתוך ביצוע פעולות קידום ממוקדות בפרקי זמן קצרים, מצריכה שימוש במשאבים טכנולוגיים ופיננסיים רחבים ומתקדמים.

2. פרסומים ממומנים בתקשורת הישראלית לטובת רוסיה

בחודשים פברואר ואפריל 2024 פרסם האתר "העין השביעית" שני תחקירים שבהם טען שאתרי החדשות וואלה, ג'רוזלם פוסט ורשת 13 פרסמו כתבות הכוללות השקפות פרו-רוסיות על אודות מלחמת רוסיה-אוקראינה ומלחמת חרבות ברזל. לטענת העין השביעית, הכתבות פורסמו לכל המוקדם בנובמבר 2023 וכללו ראיונות שביצע עיתונאי בשם ניק קוליוחין - עיתונאי ישראלי הפועל בשירותם של גופי תקשורת שונים בעולם, בהם סוכנות הידיעות הסינית שינחואה (Xinhua) - עם חוקרים, אנשי צבא ופוליטיקאים בישראל. על פי תחקירי ה"עין השביעית", הפרסומים הוצגו בתוך השמטת אמירות מסוימות של המרואיינים שהייתה בהן ביקורת על מדיניותה של רוסיה.

האתר מצא כי כלל הפרסומים בערוצי התקשורת לא ציינו את העובדה כי הן פורסמו במימון גוף בשם EU-Russia Platform Communication - גוף המציג את עצמו ככזה המיועד לקדם שיתוף פעולה והבנה בין רוסיה למדינות האיחוד האירופי. עם זאת, תיאור הארגון מוצג בצורה כללית ביותר, המקשה להבין לעומק את מהותו ומטרותיו. בסוף מרץ 2024 עלו שני פרסומים מסוג זה באתר האינטרנט של חדשות 13 תחת סדרת "מלחמה ושלום", שלדבריה מנסה לתאר את האינטרסים המשותפים לרוסיה ולמדינות המערב ואת החשיבות לקידום ההבנה ביניהן. בעקבות פניית אתר העין השביעית לרשת 13, הוסרו הפרסומים. לטענת קוליוחין, הכתבות שפורסמו הן בעלות חשיבות בהבנת הגאוגרפליטיקה הבין-לאומית וכלל פעילותו נועדה לקדם הבנה ודיאלוג בין רוסיה למערב. קוליוחין דוחה בתוקף את הטענה כי הוא סוכן השפעה רוסי.²⁸

לפחות כתבה אחת במימון ה־Russia-EU Communication Platform קודמה בתוך שימוש בחשבונות דופלגנר, כפי שמציגות תמונות 6 ו־7. שימוש בחשבונות אלה עשוי להעיד, לכל הפחות באופן נסיבתי, על קיום שיתוף פעולה בין ה־Russia-EU Communication Platform לחברות האחראיות על ביצוע קמפיין הדופלגנר.

תמונות 6 ו־7: מודעה ממומנת בפייסבוק המובילה לכתבה שהתפרסמה באתר וואלה המקורי בשיתוף העיתונאי ניק קוליוחין.

האם המלחמה באוקראינה מחייבת שינוי בעמדה של ישראל?

בשיתוף העיתונאי הבינלאומי ניק קוליוחין 30.1.2024 וואלה

העיתונאי הבינלאומי ניק קוליוחין שוחח עם תת אלוף במיל' רליק שפיר: "שני הצדדים צריכים למצוא הסכם כדי לעצור את המלחמה הזו". צפו בריאיון

← Cinema CentralMindful Moments... Q

Cinema CentralMindful MomentsInspiration Station

Sponsored ·

אוקראינה לא צריכה להצטרף לבריתות צבאיות

אני לא אומר שאוקראינה צריכה להיות מפורזת אבל אוקראינה לא צריכה להוות איום צבאי. מסכימים?

כאן תוכלו למצוא חוות דעת של מומחה...app-bryhel.com

3. "אוקרונאציזם"

"אוקרונאציזם: INN" (ראשי תיבות של: Israel Neged Nazism) היא קבוצת טלגרם הפועלת בשפה העברית מאז 2 במרץ 2022.²⁹ על פי תיאורה, הקבוצה שואפת להציג לקהל העוקבים שלה מידע ש"התקשורת המערבית-ישראלית ופייסבוק מסתירים", כלשונה ובהתאמה, היא מקפידה לסקר את מלחמת רוסיה-אוקראינה ואירועים נוספים בישראל ובעולם מנקודת השקפה פר-רוסית או פר-ישראלית מחד גיסא והשקפה אנטי-אוקראינית ואנטי-מערבית מאידך גיסא. מרכיב מרכזי בדיווחים אלו הוא הצגת ההנהגה האוקראינית, חייליה ואזרחיה כבעלי מאפיינים נאציים, כביכול.³⁰ התקשורת הרוסית הממוסדת מתארת זה זמן רב את אוקראינה כמדינה נאצית, אך דפוס זה התרחב משמעותית עם תחילת המלחמה בפברואר 2022.³¹ לגבי אירועים בישראל או בעלי השפעה על ישראל, "אוקרונאציזם" מייצגת דעה ימנית ולעיתים אף ימנית קיצונית.³²

יש לציין כי בטלגרם קיימות קבוצות נוספות המפיצות תכנים אנטי-אוקראיניים בעברית: דוגמה לקבוצה כזו היא קבוצה בשם: "הפשעים של אוקראינה" שלה כ־240 עוקבים ומטרתה, לדבריה, "להביא את האמת המוסתרת על ידי התקשורת שלנו לאוכלוסייה דוברת עברית".³³ מספרי העוקבים של הקבוצות קטנים משמעותית מאלו של האוקרונאציזם (לאוקרונאציזם ישנם מעט יותר מ־1,800 עוקבים, אך לקבוצות אלו ישנם פחות מ־300 עוקבים). עובדה זו הופכת את קבוצת האוקרונאציזם לקבוצה הפרו-רוסית המשמעותית ביותר הפועלת במרחב הטלגרם הישראלי ובהתאמה עולה העניין בחקר מקורותיה ודפוסי פעילותה. אי-אפשר לזהות את הפעלת הקבוצה עם גורם מסוים, אך לפחות במקרה אחד השתמשו אמצעי תקשורת ממסדיים ברוסיה בפרסום שעלה בקבוצת

28 איתמר ב"ר, וואלה? דא! העין השביעית 23 בפברואר 2024, <https://www.the7eye.org.il/511397>; איתמר ב"ר, מצוירים את רוסיה כמו צפון קוריה, כאילו מאחורי כולם יש איזה שלטון איום, העין השביעית 3 באפריל 2024, <https://www.the7eye.org.il/515504>.

29 אוקרונאציזם INN, אתר TGStat (ללא תאריך), <https://tgstat.com/channel/@ukroterror2/stat>.

30 פרסום בקבוצת הטלגרם "אוקרונאציזם" מ־2 באפריל 2024, <https://t.me/ukroterror2/11339>.

31 CHARLIE SMART, HOW THE RUSSIAN MEDIA SPREAD FALSE CLAIMS ABOUT UKRAINIAN NAZIS, THE NEW YORK TIMES JULY 2, 2022, <https://www.nytimes.com/interactive/2022/07/02/world/europe/ukraine-nazis-russia-media.html>.

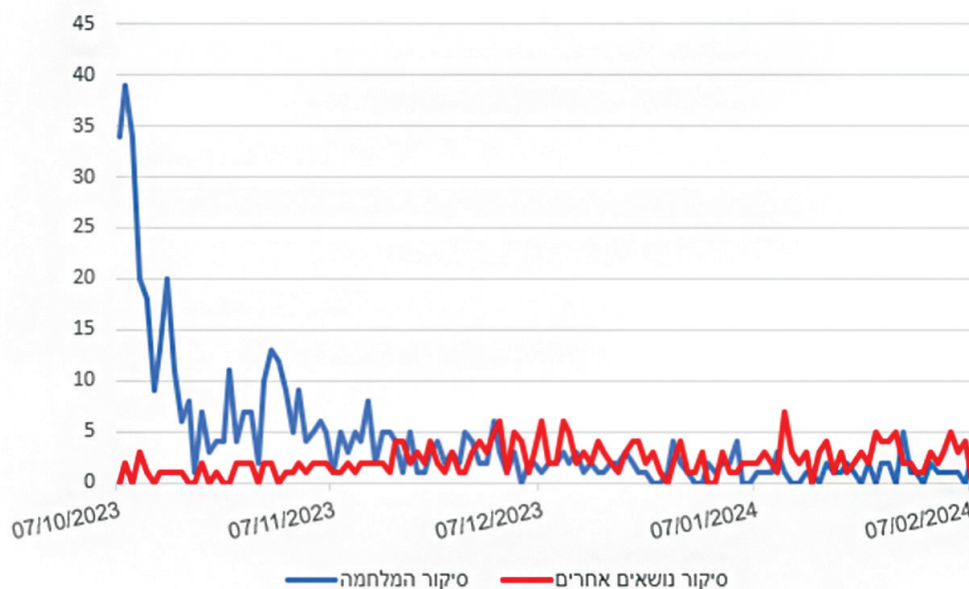
32 פרסום בקבוצת הטלגרם "אוקרונאציזם" מ־13 במרץ 2023, <https://t.me/ukroterror2/8118>.

33 קבוצת הטלגרם "הפשעים של אוקראינה", <https://t.me/PSHAIMUKRAINIM>.

ה"אוקרונאציס" כדי להפיץ מידע כוזב נגד ישראל ואוקראינה (תיאור מורחב מוצג במקרה הבוחן).³⁴ במסגרת המחקר הנוכחי נותחו המאפיינים והתכנים של פרסומי הקבוצה שהועלו בארבעת החודשים הראשונים למלחמת חרבות ברזל (7 באוקטובר 2023 עד 7 בפברואר 2024).

בתקופה זו פורסמו בקבוצה 791 פרסומים, כש-520 מתוכם (66% מכלל הפרסומים) עסקו במלחמה מזוויות שונות, בעיקר על ידי תיאור המהלכים הצבאיים בין ישראל לחמאס או הצגת אירועים נלווים בזירה הבין-לאומית. כפי שמראה תרשים 5, היקף הפרסומים המסקרים מאורעות שונים במלחמה ואלו שעוסקים בנושאים אחרים (כגון המלחמה באוקראינה) והיחס בין סוגי הפרסומים השתנה לאורך אותם חודשים: מפרוץ המלחמה ועד אמצע נובמבר 2023 עסקו מרבית הפרסומים היומיים במלחמה, אך החל מנקודת זמן זו ירד חלקם של הפרסומים הקשורים למלחמה באופן משמעותי ומרבית הדיווחים היומיים עסקו בנושאים אחרים - כמעט כולם סביב התפתחויות במלחמה באוקראינה. מגמה זו משמעותית במיוחד לאור העובדה שהתרחשויות בולטות מסוימות במלחמה, כגון האירוע שבו נהרגו בשוגג שלושה חטופים בעזה מירי של צה"ל, לא זכו כלל לתגובה בקבוצה. עניין זה עשוי להעיד שמפעילי הקבוצה מעדיפים להתמקד בסיקור אירועים מהמלחמה, שאפשר להשתמש בהם למסגורה כחלק מהמאבק הבין-לאומי המתנהל בין רוסיה למערב. הריגת החטופים נעשתה בשל טעות מבצעית ובשל כך לא מצאו מפעילי הקבוצה דרך לשייכה לנרטיב זה.

תרשים 5: היקף הפרסומים העוסקים בסוגיות שונות במלחמה לעומת אלו העוסקים בנושאים אחרים בקבוצת "אוקרונאציס" בימים 7.10.23-7.2.24

בבחינה של הנושאים שבהם עסקו הפרסומים הקשורים למלחמה עולה כי הנושא שקיבל את ההתייחסות הנרחבת ביותר היה המשמעותיות הבין-לאומיות של המלחמה, כגון: החלטות שהתקבלו באו"ם, הפגנות בעד ישראל ונגדה ותגובותיהם של גורמים רשמיים ממדינות שונות. נושא זה מכיל 209 פרסומים שנטו לתאר באור ביקורתי את מדיניותן של ממשלות המערב כלפי ישראל בטענה כי היא פוגעת בישראל.³⁵ כתמונת ראי תיארו פרסומים מסוימים בקבוצה קשר קרוב בין רוסיה לישראל: זהו אינו רק קשר אסטרטגי המבוסס על כך ששתי המדינות נלחמות מול אויב משותף הנמצא בעזה ובאוקראינה, אלא זהו גם קשר בין העמים,

34 YEVGENY DODOLEV, DBPEDIA (N.D.), https://dbpedia.org/page/Yevgeny_Dodolev; TINATIN TVAURI, REAL CREATORS BEHIND THE UKRAINIAN PIG ANIMATION DISTRIBUTED IN THE NAME OF AN ISRAELI CHANNEL?, MYTH DETECTOR (OCTOBER 19, 2022), <https://mythdetector.ge/en/real-creators-behind-the-ukrainian-pig-animation-distributed-in-the-name-of-an-israeli-channel/>; ILYA BER, DANIEL FEDKEVICH, ПРАВДА ЛИ, ЧТО ИЗРАИЛЬСКИЙ ТЕЛЕКАНАЛ ПОКАЗАЛ МУЛЬТФИЛЬМ ПРО «УКРАИНСКУЮ СВИНКУ» И ЕВРОПУ?, PROVERENO (OCTOBER 25, 2022), <https://provereno.media/blog/2022/10/25/PRAVDA-LI-CHTO-IZRAILSKIJ-TELEKANAL-POKAZAL-MULTFILM-PRO-UKRAINSKIJU-SVINKU-I-EVROP>

35 פרסום בקבוצת ה"אוקרונאציס" מ-28 בדצמבר 2023, <https://t.me/ukroterror2/10700>.

המתבטא למשל באזרחים רוסים המביאים צעצועים ופרחים לשגרירות ישראל.³⁶ דיווח זה מתעלם הן מהתמיכה הבין-לאומית שהביעו ממשלות במערב בישראל, שהתבטאה בעיקר בסיוע הצבאי המשמעותי שהעניקה ארה"ב לישראל והן מהביקורת הנוקבת שהביע הממשל הרוסי כלפי מהלכי ישראל במלחמה. הנושא העיקרי השני שבו עסקה הקבוצה בפרסומיה הוא ההתפתחויות במלחמה והשלכותיהן על ישראל והפלסטינים, בהן המהלכים הצבאיים, העסקה לשחרור החטופים מנובמבר 2023 והתפתחויות פוליטיות בישראל (בנושאים אלו פורסמו 196 פרסומים).

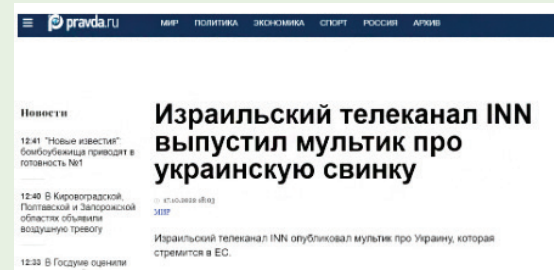
ב-31 באוקטובר פורסמה בקבוצה כתבה מערוץ הטלוויזיה הצרפתי BFMTV, המתארת תופעה של ריסוס סימני מגן דוד על מבנים ברחבי פריז, כביכול מתוך כוונה לאיים על חיי היהודים.³⁷ סיפור זה קודם גם כחלק מרשת הדופלנגר, כשב-6 בנובמבר פרסמה רשת של למעלה מ-1,000 בטים ב-X יותר מ-2,500 ציורים על אודות הסיפור. צרפת עצרה ארבעה אזרחים בחשד לריסוס הסימנים ומאוחר יותר טענה כי הפעילות בוצעה על ידי השירות החמישי (Service Fifth) שבשירות הביטחון הפדרלי של רוסיה (FSB), כדי לעורר אי-יציבות בצרפת על רקע העלייה באנטישמיות במדינה מאז פרוץ המלחמה בעזה.³⁸ השירות החמישי תואר בעבר בארה"ב כמחלקה האחראית על ביצוע פעולות השפעה פוליטית ולוחמה פסיכולוגית מחוץ לגבולות רוסיה, לרבות לשם שימור השפעתה של רוסיה במרחב מדינות ברית המועצות לשעבר.³⁹

העובדה כי מספר הפרסומים שעסקו בהיבטים הבין-לאומיים במלחמה גדול מאלה שעסקו במהלכי המלחמה עצמה עשויה להעיד על נטייתה של רוסיה לתפוס ולהציג אירועים המתרחשים במקומות שונים בעולם כהוכחות למגמות הבין-לאומיות השולטות: מדיניות המערב כמקור לאי-יציבות ביטחונית ומשברים פוליטיים וכלכליים, לעומת התנהגותה האחראית של רוסיה.

בדומה למגמה בפרסום דיווחים הקשורים למלחמה לעומת אלו שלא, גם בהיקף הפרסומים על אודות ההתפתחויות הצבאיות וההשלכות הבין-לאומיות אפשר למצוא היפוך מגמה, המוצג בתרשים 6: בשבועות הראשונים של המלחמה עסקה הקבוצה בעיקר בהתפתחויות הישירות במלחמה, אך החל מסוף חודש אוקטובר העיסוק בהיבטים הבין-לאומיים דומה בהיקפו לתיאור ההתפתחויות מהמלחמה, כשבימים מסוימים מספרם אף גדול יותר.

מקרה בוחן - תיאור הזיקה שבין קבוצת הטלגרם "אוקרונאצים" לאמצעי תקשורת ממוסדת ברוסיה

ב-11 באוקטובר 2022 פרסם ערוץ הטלגרם הרוסי CBO סרטון אנימציה אנטי-אוקראיני בן כשלוש דקות וחצי בשם "אירופה והכלבת". בסרטון מוצגת אוקראינה כחזיר (כינוי נפוץ לאוקראינים בקרב הרוסים שמצדדים במלחמה) המבקש להיכנס לשטח האיחוד האירופי כדי להימלט מאימתה של רוסיה. לאחר כניסתה לאיחוד, אוקראינה מתחילה לבצע התנהגויות שונות בעלות אופי בלתי הולם בעליל ובשל כך בסוף הסרטון אירופה מחליטה לגרש את אוקראינה. יממה לאחר מכן קבוצת "אוקרונאצים" מפרסמת את הסרטון ובו בזמן מפורסם הסרטון בחשבונות ובקבוצות פייסבוק דוברות רוסית וגאורגית. כמו כן, העיתונאי יבגני דודולב (Yevgeny Dodolyev), מגיש טלוויזיה בערוץ הרוסי הממלכתי רוסיה 1 (Russia-1) - שיתף את הסרטון בערוץ היוטיוב שלו (בתמונה - פרסום הטענה באתר החדשות הרוסי Pravda)

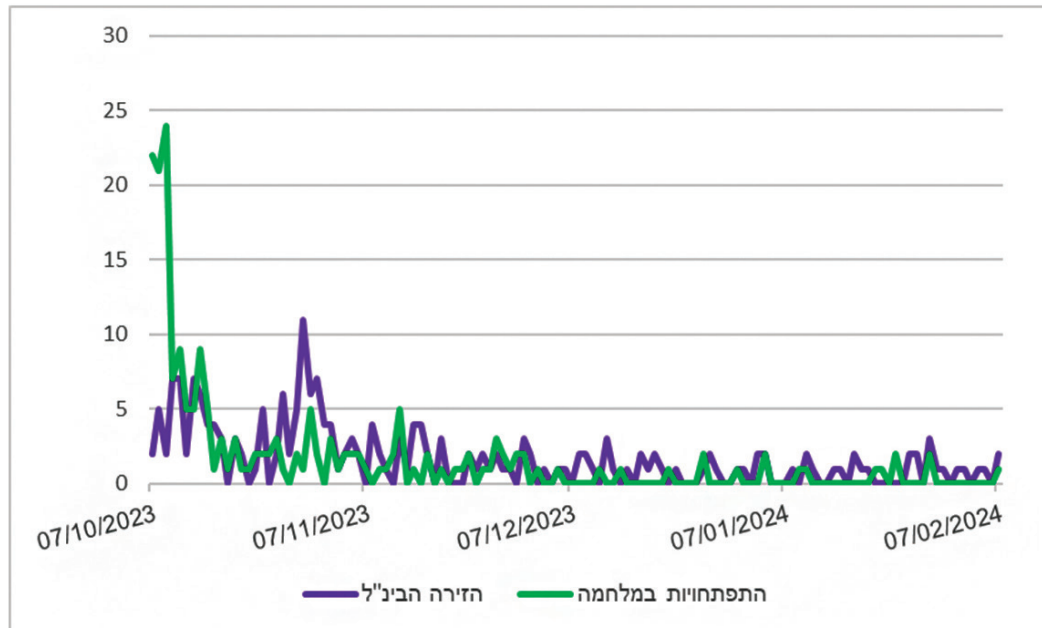
36 פרסום בקבוצת ה"אוקרונאצים" מ-13 באוקטובר 2023, <https://t.me/ukroterror2/10064>.

37 פרסום בקבוצת ה"אוקרונאצים" מ-31 באוקטובר 2023, <https://t.me/ukroterror2/10252>.

38 CLEA CAULCUTT, FRANCE CONDEMNS RUSSIAN DISINFORMATION CAMPAIGN LINKED TO STARS OF DAVID GRAFFITI, POLITICO NOVEMBER 9' 2023, <https://www.politico.eu/article/france-condemns-russia-involvement-stars-of-david-graffiti/>; FRANCE BLAMES RUSSIA'S FSB FOR ANTI-SEMITIC STAR OF DAVID GRAFFITI CAMPAIGN, FRANCE24 FEBRUARY 23, 2024, <https://www.france24.com/en/france/20240223-france-blames-russia-s-fsb-for-anti-semitic-star-of-david-graffiti-across-paris>.

39 SECRET RUSSIAN INTELLIGENCE UNIT MAY CONDUCT TERRORIST OPERATIONS IN EASTERN EUROPE AND THE BALTICS, ROBERT LANSING INSTITUTE (FEBRUARY 25, 2022), <https://lansinginstitute.org/2022/02/25/secret-russian-intelligence-unit-may-conduct-terrorist-operations-in-eastern-europe-and-the-baltics>.

תרשים 6: היקף הפרסומים המציגים את ההתפתחויות הישירות במלחמה, לעומת הפרסומים העוסקים בהיבטים הבין-לאומיים שלה, בימים 7.2.24-7.10.23

נושאים נוספים שהוצגו בקבוצת ה"אוקרונאצים" כללו, בין היתר, העברת נשק מאוקראינה לחמאס (נרטיב כוזב שהעיסוק בו יורחב בחלק המעריך את השפעת הפעילות הרוסית בישראל),⁴⁰ תיאור השמאל בישראל כפוגע בביטחון המדינה - לרבות האשמתו בפרוץ המלחמה - והגברת הסיוע הצבאי האמריקני לישראל על חשבון אוקראינה.⁴¹

הערכת השפעת הפעילות הרוסית בישראל

הניסיון להעריך את השפעתה המלאה של הפעילות הרוסית בישראל בזמן מלחמת חרבות ברזל נתקל בשלושה קשיים מרכזיים: ראשית, בספרות המדעית אין אחידות סביב השאלה מהי הדרך הטובה ביותר למדוד את השפעתם של תכנים שונים המתפרסמים באינטרנט על הגולשים הנחשפים אליהם. לדוגמה אפשר לציין את הניגוד בין הגישה הרואה במדידת האינטראקציות הפעילות של הגולשים עם התכנים (מה שמכונה: "engagement"), כגון תגובות ושיתופים,⁴² לבין הגישה המציגה דווקא את החשיפה הסבילה לתכנים (צפיות) כמדד הטוב ביותר למדידת ההשפעה.⁴³

שנית, היכולת לאסוף ולשמור ממצאים על פעילות ההשפעה משתנה מרשת לרשת: פעילות הדופלגנר בפייסבוק וב-X אינה נשמרת לאורך זמן, אלא מורדת באופן יזום על ידי יוזמי הקמפיין לאחר פרק זמן שנקבע מראש או מוסרת על ידי הרשתות עצמן לאחר שהן טוענות כי החשבונות שהיו מעורבים בפעילות הפרו את מדיניותן בנוגע לפעילות לא אותנטית. במצב זה, האפשרות היחידה לאיסוף הממצאים משתי הרשתות ולהערכת השפעתם היא על ידי שימוש בפונקציית צילום מסך בזמן החשיפה לפעילות, מה שאינו תמיד אפשרי לביצוע. מנגד, הפעילות בטלגרם דווקא נשמרת לאורך זמן ואפשר לגשת אליה ולנתח אותה בכל עת. פער זה עלול להוביל לניתוח חסר של הפעילות בפייסבוק וב-X לעומת הפעילות בטלגרם ובכך לשקף תמונת מצב חלקית על אודות פעילות ההשפעה.

לאור קשיים אלו בחרנו למדוד את ההשפעה הרוסית באמצעות שני עקרונות: ראשית, מתוך הנרטיבים הרבים שקידמו פעולות

40 פרסום בקבוצת ה"אוקרונאצים" מ-10 באוקטובר 2023, <https://t.me/ukroterror2/9988>.

41 פרסום בקבוצת ה"אוקרונאצים" מ-8 באוקטובר 2023, <https://t.me/ukroterror2/9922>; פרסום בקבוצת ה"אוקרונאצים" מ-17 באוקטובר 2023, <https://t.me/ukroterror2/10122>.

42 JOHN D. GALLACHER, MARC W. HEERDINK, MEASURING THE EFFECT OF RUSSIAN INTERNET RESEARCH AGENCY INFORMATION OPERATIONS IN ONLINE CONVERSATIONS, *DEFENSE STRATEGIC COMMUNICATIONS* 6, no.5, JUNE 2019, pp. 155-198, DOI:10.30966/2018.RIGA.6.5.

43 RUI LIU ET AL., USING IMPRESSION DATA TO IMPROVE MODELS OF ONLINE SOCIAL INFLUENCE, *SCIENTIFIC REPORTS* 11, 2021, <https://doi.org/10.1038/s41598-021-96021-3>.

ההשפעה השונות, בחרנו להתמקד בחקר תגובות הציבור לטענה שאוקראינה העבירה לחמאס אמצעי לחימה ששימשו אותו במלחמת חרבות ברזל.

ב-29 באוקטובר פרסמה איילה חסון כתבה בערוץ "כאן", שהציגה כביכול העברת הנשק מאוקראינה לחמאס.⁴⁴ מבחינתנו, חדירת הטענה האנטי-אוקראינית מהרשתות החברתיות לתקשורת המרכזית בישראל היא הצלחתה של פעילות ההשפעה הרוסית ולכן רצינו לחקור את מסלול חדירתה לשיח הציבורי הישראלי והשפעתה עליו. טענה זו פורסמה הן במסגרת קמפיין הדופלגנר הן בקבוצת ה"אוקרונאצים".

שנית, במקומות שבהם היה אפשרי, מדדנו את ההיקף והאופי של האינטראקציות הפעילות והסבילות של הגולשים עם התכנים שפורסמו ושכללו את נרטיב העברת הנשק לחמאס. ביצענו ניתוח מילולי לתגובות מילוליות שפרסמו גולשים לפרסומים ואף ניתחנו את אופיים של רגשונים (emojis) שפרסמו גולשים בתגובה לפרסומים על ידי שימוש במדריך שהסביר את משמעותם של למעלה מ-200 רגשונים.⁴⁵ השתמשנו בניתוח זה כדי לסווג תגובות התומכות בנרטיב, המתנגדות לו או שאינן מביעות עמדה כלפיו. אולם הגישה המרכזית שבחרנו למדידת ההשפעה הייתה מעקב אחר האופנים שבהם התפשט הנרטיב ברחבי האינטרנט באמצעות שימוש בגישת "סולם הפריצה" ("Scale Breakout The"). הגישה מיוחסת לבן נימו (Nimmo Ben), ראש צוות מודיעין האיומים של חברת Meta ומומחה בחקר מבצעי השפעה ודיסאינפורמציה.⁴⁶ על פי הגישה הזו אפשר למקם כל מבצע השפעה על סולם בן שישה שלבים, כשכל שלב מציג היקף תפוצה שונה של מבצעי השפעה: בקצה התחתון והבסיסי ביותר נמצאים מבצעי השפעה שבוצעו בפלטפורמה חברתית אחת ושמשריו לא התפשטו למקומות נוספים. בקצה העליון נמצאים מבצעי השפעה שהובילו להשפעות מוחשיות בעולם שמחוץ למרחב הווירטואלי.⁴⁷

תרשים 7: מודל סולם הפריצה (Breakout Scale) המדרג את עוצמתם של מבצעי השפעה לפי דפוס התפשטותם.

יש לציין, שבמסגרת המעקב אחר השיח סביב הטענה התמקדנו לא רק בפרסומים שתמכו בטענה אלא גם באלו שהתנגדו לה, הטילו בה ספק או הציגו גרסאות חלופיות לנרטיב זה, מתוך ההכרה שלוחמת המידע הרוסית בכללותה לא דווקא שואפת לשכנע את קהל היעד בנכונותה של טענה כלשהי אלא לעיתים פועלת כדי להשיג בלבול ואי-ודאות בציבור על אודות נושא מסוים, כדי להחליש את התנגדות דעת הקהל למהלכי של רוסיה. קיומן של כמה גרסאות על אודות הנושא - גם אם הן סותרות או מתפרסמות על ידי גורמים שאינם קשורים לה - עשוי לשרת מטרה זו.⁴⁸

44 איילה חסון סופגת האשמות חמורות: פייק ניוז, חוסר מקצוענות, ICE אתר חדשות 30 באוקטובר 2023, <https://www.ice.co.il/tv/news/article/985956>.

45 EMOJIS EXPLAINED: TYPES OF EMOJIS, WHAT DO THEY MEAN & HOW TO USE THEM, SMARTPRIX (MARCH 6, 2024), <https://www.smartprix.com/200+/BYTES/A-GUIDE-TO-EMOJIS-TYPES-OF-EMOJIS-WHAT-DO-THEY-MEAN-HOW-TO-USE-THEM>.

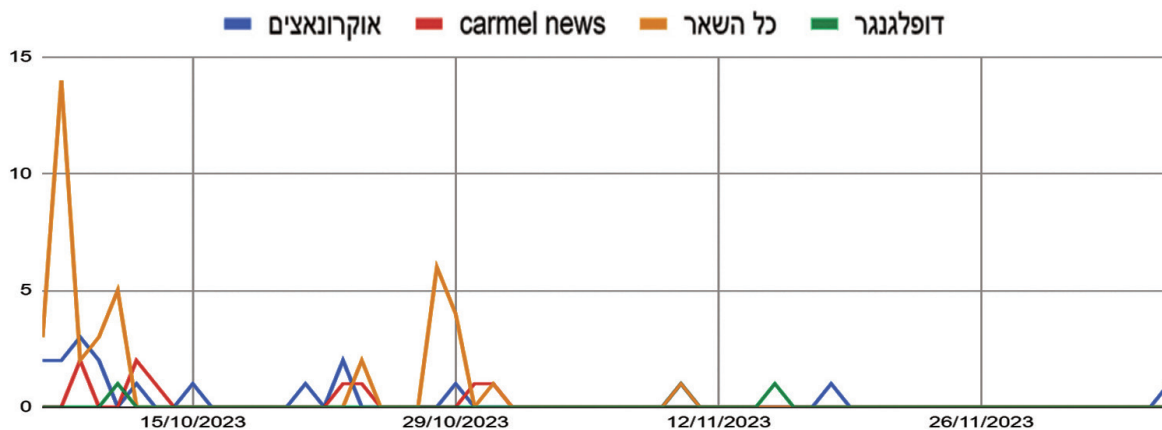
46 BEN NIMMO, LAWFARE (N.D), <https://www.lawfaremedia.org/contributors/bnimmo>.

47 BEN NIMMO, THE BREAKOUT SCALE: MEASURING THE IMPACT OF INFLUENCE OPERATIONS, BROOKINGS INSTITUTION (SEPTEMBER 2020), https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/09/NIMMO_INFLUENCE_OPERATIONS_PDF.PDF.

48 דוגמה לדרך פעולה רוסית מהסוג הזה אפשר למצוא בפינלנד: לאחר פלישת רוסיה לחצי האי קרים בפברואר 2014, "טרולים" רוסיים פרסמו תגובות רבות לכתבות חדשות מקומיות שעסקו בפלישה, וקידמו מסרים בעד רוסיה. מחקר שנערך במדינה בקרב אזרחי המדינה העלה כי אזרחים רבים בפינלנד שנחשפו לתגובות התקשו לגבש עמדה בנושא הפלישה, עקב הפצת המידע שאליו נחשפו; JESSIKKA ARO, THIS IS WHAT PRO-RUSSIA INTERNET PROPAGANDA FEELS LIKE-FINNS HAVE BEEN TRICKED INTO BELIEVING IN LIES, KIOSKI.YLE.FI, JUNE 24, 2015), <https://kioski.yle.fi/omat/this-is-what-pro-russia-internet-propaganda-feels-like>.

במסגרת המחקר זיהינו כי השיח על העברת הנשק לחמאס התפרסם בישראל בכמה מקומות ברחבי האינטרנט שאפשר לאפיין אותם תחת שלושה סוגי זירות: זירות פרודוסיות מובהקות (קבוצת ה"אוקרונאצים" וכתבות כוזבות שקודמו במסגרת קמפיין הדופלגנר), זירה הפונה בעברית לקהל יוצאי ברית המועצות (קבוצת הטלגרם "News Carmel" - חדשות מברית המועצות לשעבר וישראל" - בעלת כ-34,500 עוקבים ב־26 במאי 2024) וזירת "פתוחות" שאינן מאופיינות בפעילות של קהל יעד מובחן (X, פייסבוק, ערוץ הטלוויזיה "כאן" ואתרי פורומים כגון "רוטר"). בניתוח הזירות הללו עולה כי השיח על טענת העברת הנשק מאוקראינה לחמאס - הצגת הטענה ותגובות מצד הגולשים - התקיים ברשת בתקופה של חודשיים: מיום פרוץ המלחמה עד 6 בדצמבר 2023. תרשים 8 מציג את קיום השיח ברשת במהלך תקופה זו, בפילוח לפי זירת פעולה:

תרשים 8: תיעוד השיח בישראל על אודות טענת העברת הנשק מאוקראינה לחמאס בפילוח לפי מקום הפרסום, 6.12.23-7.10.23

מתרשים 8 ניתן להסיק כי השיח נידון בישראל בעיקר בחודש אוקטובר, כשההיקפים המשמעותיים ביותר נצפו בשבוע הראשון למלחמה ובין 28 ל־30 באוקטובר. בשתי נקודות הזמן הללו תועדו מרבית הפרסומים בזירות "פתוחות" - העיסוק הנרחב בטענה בשבוע הראשון למלחמה יכול להיות מיוחס, כנראה, לתחושת ההפתעה שאחזה בציבור הישראלי בעקבות פרוץ המלחמה, שדחפה אותו לרצות למצוא הסברים כיצד התרחש המחדל. בסוף אוקטובר, השיח התקיים בעקבות פרסום הכתבה על ידי חסון.

על מגמה זו יישמנו את מודל ה־Scale Breakout של נימו כדי למדוד את השפעתו של קידום המסר (או גרסאות מתחרות לו) על דעת הקהל בישראל. תרשים 9 מציג את יישום המודל על השיח בישראל:

תרשים 9: אפיון הדיונים על נרטיב העברת הנשק מאוקראינה לחמאס, בהתאם למודל ה־Scale Breakout.

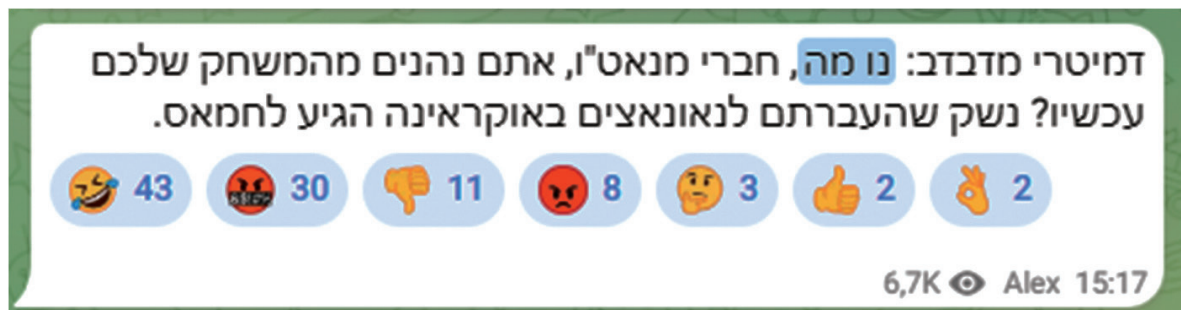
על פי התרשים אפשר לראות כי קידום הנרטיב הפרו־רוסי על אודות העברת הנשק לחמאס והתגובות לו בשבוע הראשון למלחמה מאופיינו על פי המודל כפעולת השפעה ברמה 3: רמה המאפיינת מבצעי השפעה המתפרסמים בכמה פלטפורמות בו זמנית ובמעבר ביניהן. בתקופה זו התקיים השיח הנרטיב בקבוצות הטלגרם "אוקרונאצים" ו־Carmel News, ב־X, בפייסבוק ולפחות במקרה אחד תועד שיתוף של תוכן בקבוצת ה־"אוקרונאצים" בפייסבוק. לאחר מכן הצטמצם העיסוק בנושא ובהתאמה ירדה רמת ההשפעה לרמה 2 הכוללת פעולות השפעה המתבצעות בכמה פלטפורמות בנפרד או במעברים בתוך פלטפורמה אחת (למשל, מעבר בין קבוצות שונות בפייסבוק).

עם פרסום הכתבה בערוץ "כאן" עלתה רמת ההשפעה לרמה 4 - הרמה הגבוהה ביותר שתועדה במהלך המלחמה. רמה זו מאפיינת פעולות השפעה הכוללות נרטיבים העוברים מהרשתות החברתיות לתקשורת המרכזית. כאן, עם זאת, התרחש מעבר הפוך - מהטלוויזיה אל הרשתות החברתיות. יש לציין שבעקבות פרסום הכתבה, פרסמה שגרירות אוקראינה בישראל בעמוד הפייסבוק שלה הודעה המכחישה מכול וכול את טענת העברת הנשק לחמאס.⁴⁹ הצורך בפרסום ההכחשה יכול להעיד על היקף השיח הנרחב שתועד בתקשורת וברשתות בישראל בעקבות פרסום הכתבה.

בשבועות לאחר מכן, עד 6 בדצמבר, ירדה רמת ההשפעה של קידום הנרטיב לרמות 2 ו־1, כשרמה 1 מבטאת מבצעי השפעה הכוללים פרסום בפלטפורמה אחת בלבד, ללא מעבר לקהילות נוספות בתוכה או מחוצה לה.

לבסוף ביצענו אפיון לתגובות השונות של הגולשים לסיפור העברת הנשק לחמאס ומצאנו כי בכל אחת מהזירות נצפו סוגי תגובות שונים: בקבוצת האוקרונאצים, שגם פרסמה את הנרטיב על פני משך הזמן הארוך ביותר (מ־7 באוקטובר עד 6 בדצמבר), לא הביעו רוב תגובות הגולשים עמדה הקשורה לטענה זו, אך אלו שהגיבו על הסיפור, תמכו בו. בקבוצת Carmel News, לעומת זאת, תועדו תופעות הפוכות: במקרים שבהם פרסמה הקבוצה הצהרות מטעם גורמים רוסיים רשמיים התומכים בסיפור, הביעו מרבית הגולשים אי־הסכמה עימן, שהתבטאה בעיקר בביטויי רגשונים כועסים או מלגלים (תמונה 8). לחלופין פרסמו בקבוצה ידיעות שקידמו השקפה מנוגדת: גורמים רשמיים רוסיים העבירו נשק מאוקראינה אל החמאס.⁵⁰

תמונה 8: פרסום הצהרה רוסית רשימת בקבוצת הטלגרם "Carmel News", שאליה הגיבו הגולשים בחוסר אמון.⁵¹

בזירות הפתוחות, הפונות לכלל הציבור הישראלי, אפשר היה למצוא עיסוק נרחב יותר בסיפור לאחר פרסום הכתבה בערוץ "כאן" - התרחבות שהתבטאה בתגובות רבות יותר לכל פרסום מהסוג הזה, בהשוואה לתגובות שתועדו בשבוע הראשון למלחמה. ככלל, התגובות בזירות הפתוחות לנרטיב האנטי־אוקראיני לוו לא רק בחוסר אמון כלפיו, אלא גם בהדבקתו לפילוג הפוליטי בישראל: לאחר פרסום הכתבה בערוץ "כאן", מגיבים רבים ב־X, למשל, טענו כי פרסום הכתבה משרת דווקא את נתניהו, שכן ראש הממשלה פועל למעשה בשליחות הממשל הרוסי. כמו כן, לפחות במקרה אחד נטען כי פרסום הטענה הזו על ידי כלי תקשורת רשמי בישראל עלול לפגוע ביחסי ישראל-ארה"ב (תמונות 9 ו־10):

49 פרסום בעמוד הפייסבוק של שגרירות אוקראינה בישראל מ־29 באוקטובר 2023, https://www.facebook.com/UkraineInIsrael/posts/736895988471963/?paip_v=0&eav=Afa-vTzBCGWU-AAFYpSoELCQhk7xyU52Pv59qJ0K2Rs5osSVlGNz2zPWEPTJ4nrvK&_rdr.

50 פרסום בקבוצת הטלגרם "Carmel News" מ־12 באוקטובר 2023, <https://t.me/ALEXMEHACARMEL/10176>.

51 פרסום בקבוצת הטלגרם "Carmel News" מ־9 באוקטובר 2023, <https://t.me/ALEXMEHACARMEL/10037>.

תמונות 9 ו-10: תגובות גולשים ב-X לפרסום הכתבה על העברת נשק מאוקראינה לחמאס בערוץ "כאן".

פרסום התגובות לכשעצמו אינו בעיה מאחר שהוא כלול בחופש הביטוי בישראל. עם זאת, גורמי השפעה רוסיים היו עלולים לקדם את פרסומן של טענות מהסוג הזה בהיקפים נרחבים יותר ובכך להעמיק את הפילוג בחברה הישראלית בתוך כדי המלחמה בעזה. ליבוי שיח מהסוג הזה, לו היה נעשה, היה מקדם את עקרונות היסוד של לוחמת המידע הרוסית: יצירת פילוג במדינות הנתפסות על ידה כמדינות עימות ויצירת הרושם כי המערב אחראי לאי-היציבות הביטחונית בעולם (שכן במקרים רבים נטען כי הנשק שהועבר לחמאס מקורו בסיוע צבאי מצד נאט"ו לאוקראינה בתוך ניסיון להפריך טענות כאלה נגד רוסיה).

סיכום ומסקנות

הממצאים שהוצגו לעיל מתארים פעולות השפעה פר-רוסיות מגוונות בממדים שונים מול הציבור הישראלי מאז פרוץ המלחמה. במסגרת זו נעשה שימוש בפנייה לתקשורת הממוסדת ולרשתות החברתיות כאחד, תוך התאמת מסרי הקמפינים להתפתחויות מרכזיות (כפי שהודגם לאחר תקיפת איראן נגד ישראל) ותיאום פעילותם של ענפים שונים במבצע (למשל, קידום הכתבה שפורסמה במימון ה-Platform Communication RussiaEU באמצעות חשבונות דופלגנר), בפרט ההפצה הענפה של מאות פרסומים פר-רוסיים בקבוצת הטלגרם "אוקרונאציס" - לרבות הפצת נרטיב העברת הנשק לחמאס - תואמת את המקום המרכזי שתופסת טלגרם בהפצת מידע כוזב פר-רוסי באירופה. בד בבד אפשר לראות בכלל הערוצים מסרים המתארים את הממד הבין-לאומי של מלחמת "חרבות ברזל", מנקודת המבט הרוסית: מעורבותן של אוקראינה וארה"ב מחד גיסא בערעור הסדר הביטחוני האזורי והיותה של רוסיה, מאידך גיסא, גורם הפועל ליציבות באזור זה.

לוחמת המידע הרוסית בזמן חרבות ברזל כללה גם מאפיינים שזוהו במחקר החל מ-2014. הפצת נרטיב העברת הנשק מאוקראינה לחמאס נעשתה בתוך שימוש בקהל היעד המקומי, כפי שאיתרו חוקרי מכון RAND ביחס לארה"ב. לאחר שחשבונות וקבוצות פר-רוסיות הפיצו את הנרטיב בימים הראשונים למלחמה, פרסם ערוץ "כאן" כתבה על אודות הטענה. עם זאת, הערכת סיכויי ההצלחה של הפעילות הרוסית - המיועדת ככל הנראה לערער את יציבות החברה הישראלית בזמן מלחמה - מעלה תמונה מורכבת יותר. הדבר ניכר מניתוח דפוסי הפרסום והתגובות לנרטיב העברת הנשק: גורמים זרים המעוניינים להשפיע על השיח הפנימי בישראל בעת מלחמה יכולים לעשות זאת סביב סוגיות נקודתיות ולעורר שיח ער למדי עליהן. מנגד, היכולת לקדם נרטיב מסוים לאורך זמן קשה יותר מאחר שפרסומי הנרטיב על אודות העברת הנשק לחמאס בחודשים נובמבר-דצמבר השפיעו באופן מוגבל מאוד על הציבור בישראל.

החשיבות של יצירת השיח הפרורוסי מתבטאת לאו דווקא בקבלה או בדחייה של הנרטיב המתפרסם (שהרי קבלת הנרטיב על העברת הנשק נעשתה רק בקבוצת הטלגרם הפרורוסית "אוקרונאצים"), אלא ביכולתה ללבות שסעים פוליטיים קיימים בישראל, כפי שתועד בשיח סביב העברת הנשק לחמאס, אף שכוונת הרוסים בפעילות הספציפית הזו הייתה להשחיר את פניה של אוקראינה ולא להחריף את הקיטוב הפוליטי בישראל. עם זאת, ככל שיבוצעו לאורך זמן פעולות השפעה נוספות סביב המלחמה, גדלה הסכנה ליצירת אפקט מצטבר של ערעור הלכידות הפוליטית והחברתית בישראל, דווקא בתקופה רגישה ביותר - תקופה שבה קיימת אפשרות להתרחבות המערכה הצבאית מול ארגון חיזבאללה ואף להתלקחות מלחמה ישירה בין ישראל לאיראן ובה בעת גוברת התביעה הציבורית לקיום בחירות בהקדם, עקב הביקורת על תפקוד ההנהגה הפוליטית לפני המלחמה ובמהלכה.

תרחיש נוסף שיש לתת עליו את הדעת הוא התרחבות השימוש בבינה מלאכותית במבצעי השפעה רוסיים נגד ישראל. במהלך המלחמה כבר נעשו שימושים מסוג זה: במקרה אחד, חשבון השייך לרשת דופלגנר פרסם סרטון מסוג זיוף עמוק (deepfake) שבו נראה חייל צה"ל המזמין חיילים מאוקראינה להצטרף ללחימה למען ישראל תמורת אזרחות ושכר.⁵² תופעה זו קיימת במבצעי דופלגנר המכוונים לקהילה הבין-לאומית, למשל בפרסום ידיעות כוזבות באתרי חדשות מתחזים.⁵³ ככל שיתרחב השימוש בבינה מלאכותית, יגדל הסיכוי להצלחתם של מבצעי ההשפעה הרוסיים, שכן תכנים מבוססי בינה מלאכותית ניתנים להפצה מהירה ונרחבת יותר, מעוררים תגובות רבות יותר מצד גולשים וקשים יותר לאיתור ולהסרה.⁵⁴

כלל הממצאים המוצגים כאן מציגים שורה של פעולות נקודתיות שנחלו הצלחה מסוימת בהחדרת נרטיבים פרורוסיים בשיח הישראלי. אם תבחר רוסיה להעניק חשיבות רבה יותר להשפעה על הציבור הישראלי ולהקדיש לכך יותר משאבים, ייתכן כי פעולות ההשפעה יתרחבו ואולי אף ינחלו הצלחה גבוהה יותר בערעור החברה הישראלית.

המלצות מדיניות

בהתאם לממצאים שתוארו, מומלץ כי ישראל תיתן מענה להשפעה הזרה הרוסית בכמה אופנים:

1. **ארגון מושגי ומבני של התמודדות עם השפעה זרה:** החל מסוף העשור הקודם, ישראל היא יעד לפעולות השפעה רבות מצד גורמים זרים, בעיקר רוסיים ואיראניים. אף על פי כן, השוואה למדינות נוספות במערב שחוו איום זה מבליטה את העובדה שהשתית הרעיונית והמבנית בישראל להתמודדות עם מלחמות מידע והשפעה זרה לוקה בחסר. בתחום התיאורטי, מדינות המערב וארגונים כמו נאט"ו מקיימים בעשור האחרון מחקר והמשגה מעמיקים של העקרונות והמרכיבים של פעולות תודעה והשפעה, כגון עקרון התקשורת האסטרטגית וההבדלים בינו לבין המושגים המקבילים - מאמץ השפעתי וניהול תפיסה.⁵⁵ בתחום המבני ניכר כי בשנים האחרונות, האחריות על הטיפול בתופעות אלו הוטלה על מספר גופים בממשל הישראלי, בעיקר השב"כ,⁵⁶ כשמתחילת מלחמת חרבות ברזל ניכרת יוזמתו של מערך הסייבר הישראלי לקחת חלק פעיל יותר בהתמודדות עם התופעה. בין אם תבחר ישראל להטיל את האחריות על מתן המענה להשפעה זרה על גורם קיים ובין אם תטיל זאת על גוף חדש, חשוב שהפעילות הזו תבצע על סמך תשתית מתודולוגית מפותחת בתחום הזה ושתעשה שימוש אינטגרטיבי בידע ממקורות שונים - טכנולוגיה, פסיכולוגיה, משפט ועוד.
2. **העלאת המודעות הציבורית לאיום ההשפעה הרוסי:** יש לקיים שני הליכים מקבילים להעלאת מודעות הציבור למאפייני ההשפעה הרוסית וסכנותיה. במישור הציבורי יש להשיק קמפיינים שיציגו לאזרחים את מאפייני האיום וייתנו להם כלים לזהות

52 עומר בן יעקב, מבצע השפעה רוסי נגד ישראל מפעיל דיפ-פייק צה"ל ומזייף את אתר וואלה!, הארץ 21 בנובמבר 2023, <https://www.haaretz.co.il/news/.security/2023-11-21/ty-article/.premium/0000018b-eca1-d6b8-a5ab-ecb38280000>

53 RECORDED FUTURE, OBFUSCATION AND AI CONTENT IN THE RUSSIAN INFLUENCE NETWORK: DOPPELGÄNGER SIGNALS EVOLVING TACTICS (DECEMBER 5, 2023), <https://go.recordedfuture.com/hubfs/reports/ta-2023-1205.pdf>

54 MICROSOFT THREAT INTELLIGENCE, DIGITAL THREATS FROM EAST ASIA INCREASE IN BREADTH AND EFFECTIVENESS (SEPTEMBER 2023), p.6, <https://query.prod.cms.rt.microsoft.com/cms/api/am/binary/RW1afyW>; ACTIVEFENCE, GENERATIVE AI: THE NEW ATTACK VECTOR FOR TRUST AND SAFETY (2023), p.8 https://go.activefence.com/generative-ai-the-new-attack-vector-for-trust-and-safety?utm_campaign=generative_ai&utm_medium=email&hsmi=72077454&hsenc=p2ANQTZ-8TLv-Cr5QRGX6LMPNTBX6-RSFzT0GYMPWONKB02A7VLSEUHGy1yFCvwdYMW-S5R3AZSOKP8ZLHAT3fUuL7NAWP6TCWHA&utm_s; KATERINA SEDOVA, CHRISTINE MCNEILL, AURORA JOHNSON, ADITI JOSHI, IDO WULKAN, AI AND THE FUTURE OF DISINFORMATION CAMPAIGNS PART 2: A THREAT MODE, CENTER FOR SECURITY AND EMERGING TECHNOLOGY (DECEMBER 2021) p.24, <https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/CSET-AI-AND-THE-FUTURE-OF-DISINFORMATION-CAMPAIGNS-PART-2.PDF>

55 דוגמה לדיון מעמיק אודות עקרונות התקשורת האסטרטגית ניתן למצוא בפרסום הזה של המרכז למצוינות בתקשורת אסטרטגית של נאט"ו (NATO STRATEGIC COMMUNICATIONS CENTRE OF EXCELLENCE) מינוי 2023: UNDERSTANDING STRATEGIC COMMUNICATIONS: NATO STRATEGIC COMMUNICATIONS CENTRE OF EXCELLENCE TERMINOLOGY WORKING GROUP PUBLICATION NO. 3. <https://stratcomcoe.org/publications/understanding-strategic-communications-nato-strategic-communications-centre-of-excellence-terminology-working-group-publication-no-3/285>

56 ניר דבורי, חשש בשב"כ: גורמים איראניים ורוסיים ינסו להתערב בבחירות, N12 חדשות 12 באוגוסט 2022, https://www.mako.co.il/news-military/2022_Q3/Article-1a86a7b0cc29281026.htm

פרסומים כוזבים ברשתות חברתיות. מערך הסייבר הלאומי השיק במהלך המלחמה קמפיין ציבורי שהזהיר את הציבור מפני שיתוף מידע כוזב בכללותו.⁵⁷ הקמפיין אומנם נתפס בעיני הציבור כחשוב ומועיל, אך יש מקום לשפר את אופני אזהרת הציבור על אודות האיום, וכך יכלול הצגה מפורשת של איום ההשפעה הזרה בכלל ושל מאפייני ההשפעה הרוסית בפרט. ליעילות שיטת פעולה זו בחיסון הציבור מאיומי השפעה עתידיים יש גם הוכחה מחקרית: בסדרת ניסויים שביצעו אוניברסיטת קיימברידג' והחממה הטכנולוגית Jigsaw השייכת לגוגל, נמצא כי חשיפת גולשים לסרטונים קצרים המציגים סוגי מידע כוזב שהם עשויים להיתקל בהם (למשל, מידע המתבסס על דעות קדומות נגד קבוצות מסוימות בחברה), שיפרה את יכולתם לזהות מידע כוזב.⁵⁸ שיטה זו שימשה את חברת גוגל להפריך מידע כוזב שהתפרסם על פליטים אוקראינים שנמלטו לסלובקיה, צ'כיה ופולין.⁵⁹ בד בבד יש להעלות את מודעותם של גופי תקשורת בישראל לכך שגורמים רוסיים עלולים לפנות אליהם בבקשה לבצע ראיונות, בתוך הסתרת זהותם האמיתית.⁶⁰ שיתוף פעולה שכזה, המתבצע ללא גילוי נאות אמיתי בנוגע לגורמים המעורבים בו, עלול לספק תוצרים שיתרמו לחיזוק מלחמת המידע הרוסית ולהחלשת ישראל בזירה הפנימית והבינלאומית.

3. **יצירת שיתופי פעולה עם גופים מערביים במאבק בהשפעה הרוסית:** מבצעי ההשפעה הרוסיים הם איום אסטרטגי על מדינת ישראל מאחר שהם עלולים להחריף את אי-היציבות הפוליטית והמחלוקת הפנימית בישראל ולפגוע בתדמיתה הבינלאומית בזמן המלחמה. מאחר שרוסיה מבצעת מבצעי השפעה דומים נגד מדינות נוספות במערב, מומלץ לגופים ישראלים העוסקים בהתמודדות עם איום הדיסאינפורמציה, לקיים שיתופי פעולה עם ארגונים דומים באירופה, ללמידה הדדית על אודות איום ההשפעה, הכוונות העומדות מאחוריו והדרכים היעילות להתמודד עימו. דוגמה למיזם מערבי שבו תוכל ישראל להשתלב הוא פרויקט ה-EU-HYBNE:⁶¹ זהו פרויקט הממומן במסגרת תוכנית המחקר Horizon 2020 של האיחוד האירופי, המאגד מומחים מהמגזר הפרטי והחברה האזרחית, המנתחים את האיומים העולים מלוחמה היברידית, הפצת מידע כוזב והתערבות זרה והמענים האפשריים להם. רשת המומחים משתפת פעולה עם גופי ממשל וביטחון באירופה ומחוצה לה,⁶² כגון המרכז למצוינות בתקשורת אסטרטגית של נאט"ו (StratComm CoE).⁶³ החברות ברשת פתוחה גם למדינות הקשורות לאיחוד האירופי ביחסי שכנות (countries associated), לרבות ישראל. שיתוף הפעולה יאפשר לגופים ישראלים במגזר הציבורי, לחברות פרטיות, למוסדות אקדמיה ולארגוני חברה אזרחית, לישר קו עם המדיניות של נאט"ו, אשר מגבילה שחקנים הנתמכים על ידי רוסיה מלפעול במרחב המידע.

57 ירון ותיקאי וליבי עוז, שתפת והמערכה על התודעה במרחב הדיגיטלי, הרצאה במסגרת כנס השפעה בסייבר באוניברסיטת תל אביב (14 במרץ 2024), <https://www.youtube.com/watch?v=SpxkogCQoQ0>.

58 JON ROOZENBEEK, SANDER VANDER LINDEN, BETH GOLDBERG, STEVE RATHJE, STEPHAN LEWANDOWSKY, PSYCHOLOGICAL INOCULATION IMPROVES RESILIENCE AGAINST MISINFORMATION ON SOCIAL MEDIA, *SCIENCE ADVANCES*, 8, no. 34, AUGUST 2022, <https://doi.org/10.1126/sciadv.abo6254>.

59 TOM GERKEN, GOOGLE TO RUN ADS EDUCATING USERS ABOUT FAKE NEWS, *BBC* AUGUST 25, 2022, <https://www.bbc.com/news/technology-62644550>.

60 ניר גונטז', "למה אתה עושה סלקציה בהכנסת כתבים זרים לעזה?" "אני עושה את השיקולים המקצועיים שלי", הארץ 15 בפברואר 2024, <https://www.haaretz.co.il/magazine/on-the-line/2024-02-15/ty-article/.highlight/0000018d-a7f2-da6e-af9f-affb4e5a0000?gift=75e691c2b960446ba1cfd1af60212a7d>.

61 EMPOWERING A PAN-EUROPEAN NETWORK TO COUNTER HYBRID THREATS

62 EU-HYBNET- A PAN-EUROPEAN NETWORK TO COUNTER HYBRID THREATS (N.D.) <https://euhybnet.eu/>; EU-HYBNET, *EU-HYBNET 2 nd INNOVATION AND STANDARDIZATION WORKSHOP (ISW) 8 TH NOVEMBER 2023, VALENCIA, SPAIN* (N.D.), p.4, https://euhybnet.eu/wp-content/uploads/2023/12/EU-HYBNET_ISW-2023_REPORT_FINAL.PDF

63 EUROPEAN CENTRE OF EXCELLENCE FOR COUNTERING HYBRID THREATS